Konya
Metropolitan
Municipality

Selcuk University
Research Center
for Turkish
Handicrafts

XI. ULUSLARARASI
TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

XI. INTERNATIONAL
TURKIC ART, HISTORY AND FOLKLORE CONGRESS / ART ACTIVITIES

Editörler:
Prof. Dr. Osman KUNDURACI-Dr. Ahmet AYTAÇ

09-11 May 2018-Konya

Konya
Büyükşehir
Belediye
Başkanlığı

Selçuk Üniversitesi
Türk El Sanatları Arş.
ve Uyg. Merkezi

XI. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

XI. INTERNATIONAL TURKIC ART, HISTORY AND FOLKLORE CONGRESS / ART ACTIVITIES

Editörler:
Prof. Dr. Osman KUNDURACI-Dr. Ahmet AYTAÇ

09-11 Mayıs (May) 2018-

Konya

Tüm hakları saklıdır.

Copyright sahibinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının, elektronik, mekanik ya da fotokopi ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarımı
Ahmet AYTAÇ

Kapak Tasarımı
Ahmet AYTAÇ

Basım Tarihi:
25.09.2018

ISBN: 978-975448-225-6

- Kitapta Yer alan metinler, fotoğraf, resim, şekil ve çizimler, alıntı ile kaynakça sorumlulukları yazarlarına aittir.

KONGRE ONUR KURULU (CONGRESS HONORARY COMMITTEE)
Tahir AKYÜREK (Konya Metropolitan Municipality President, Turkey)
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN (Selçuk University, Rector, Turkey)

KONGRE BAŞKANI (CONGRESS PRESIDENT)
Prof. Dr. Osman KUNDURACI (Selçuk University, Turkey)

KONGRE GENEL SEKRETERİ (CONGRESS GENERAL SECRETARY)
Ahmet AYTAÇ (Selçuk University, Turkey)

KONGRE BİLİM KURULU (SCIENTIFIC COUNCIL OF CONGRESS)
Prof. Dr. Osman KUNDURACI (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Shahid Iqbal KAMRAN (Allama İkbal Open University, Pakistan)
Prof. Dr. Mahmut ATAY (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Alexander UNSOVICH (Baranovichi State University, Belarus)
Prof. Dr. Salih YILMAZ (Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey)
Prof. Dr. Muhammad KAMRAN (Punjab University, Pakistan)
Prof. Dr. Ferenc MISLIVETZ (Institute for Advanced Studies, Hungary)
Prof. Dr. Robert PICHLER (Austrian Academy of Sciences, Austria)
Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Georgeta RATA (Banatuli University, Romania)
Prof. Dr. Yılmaz KOÇ (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Qafar JEBIYEV- (National Academy of Sciences of Azerbaijan)
Prof. Dr. H. Feriha AKPINARLI (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Cherifa TAYAN (Alger 2 University, Algeria)
Prof. Dr. Luigi SCRINZI (Miras Italy Representative, Italy)
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ (Karatay University, Turkey)
Prof. Dr. Enrico CILIBERTO (Kataniya University, Italy)
Prof. Dr. Ahmet AY (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Meli SHOPI (University of Elbasan, Albania)
Prof. Dr. Abdullah SOYKAN (Balıkesir University, Turkey)
Prof. Dr. Victor APRYSHCHENKO (Southern Federal University, Russia)
Prof. Dr. Serghei ZAHARİA (Komrat State University, Moldova)
Prof. Dr. Marcel COURTIADE (INALCO, France)
Prof. Dr. Ertekin Mustafa DOKSANALTI (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. **Ə**rtegin SALAMZAD**Ə** (Architecture and Fine Arts Institute Azerbaijan)
Prof. Dr. Necati DEMİR (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Rubin ZEMON (Institute for Socio-Cultural Anthropology of Macedonia)
Prof. Dr. Mustafa TALAS (Ö. Halis Demir University, Turkey)
Prof. Dr. John ZEMKE (Missouri University, Columbia)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Zoran VITOROVIC (Logolar, Florida, USA)
Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN (Ege University, Turkey)
Prof. Dr. Simonetta PONCHIA (Near East University, Italy)
Prof. Dr. Nurgül KILINÇ (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Boris MANOV (University St. Neofil Rilski, Bulgari)
Prof. Dr. Elena A. POPRAVKO (Historia Institute, Russia)
Prof. Dr. Ahmet ALTIN (İ. Demokrasi University, Turkey)
Prof. Dr. Kleanti ANOVSKA (Marko Cepenkov Folklore Institute, Makedonya)
Prof. Dr. Zeynep ERDOĞAN (Ankara University, Turkey)
Prof. Dr. Ekrem CAUSEVİC (Zagrep University, Croatia)
Prof. Dr. Ahmet KAÇAR (Kastamonu University, Turkey)
Prof. Dr. Battulga TSEND (National University of Mongolia, Mongolia)

Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ (Ahi Evran University, Turkey)
Prof. Dr. Armanda HYSA (Tiran, Albania)
Prof. Dr. Pınar GÖKLÜBERK (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Flera SAYFULINA (Federal Kazan University, Russia)
Prof. Dr. Gadir GOLKARİAN (Yakın Doğu University, KKTC)
Prof. Dr. Fatma YETİM (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Yavgildina Ziliya MUHTAROVNA **(**Kazan Federal University, Russia)
Prof. Dr. Stephan U. BREU (Johann Heinrich Pestalozzi University, Miami)(Switzerland)
Prof. Dr. Sema ETİKAN (Ahi Evran University, Turkey)
Prof. Dr. Banu Hatice GÜRCÜM (Gazi University, Turkey)
Prof. Aysen SOYSALDI (Gazi University, Turkey)
Prof. Günay ATALAYER (Marmara University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Berrin OKKA (N. Erbakan University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Jesús GIL FUENSANTA (Autonomo University, Spain)
Assoc. Prof. Dr. Ahmet DALKIRAN (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Osman Gazi University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet TEKOCAK (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Violetta POTORENCER (Unisangil University, Colombia)
Assoc. Prof. Dr. Meltem DEMİRCİ KATIRANCI (Gazi University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Onur KÖKSAL (Torku Konya Gıda ve Tarım University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Seyit YÖRE (İstanbul University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Hakan ACET (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Ruhi KONAK (Kastamonu University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Yaşar ERDEMİR (Selçuk University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Feryal SÖYLEMEZOĞLU (Ankara University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Hakan KUYUMCU (Selçuk University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Shurubu KAYHAN (İstanbul Kültür University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Ahmet EDİ (Ağrı İbrahim Çeçen University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL (Cumhuriyet University, Turkey)
Assist. Prof. Ayşe ÇETİN (Dokuz Eylül University, Turkey)
Dr. Elmira GYUL (Art Institute, Uzbekistan)
Dr. Habiba ALIYEVA (National History Museum, Azerbaijan)
Dr. C. Johannes HENRICH (Southeast Europe and Caucasus Research Center, Germany)
Dr. Nataliya SHABALINA (South Ural State University, Russia)
Dr. Shirin MELİKOVA (Azerbaijan Carpet Museum, Azerbaijan)
Dr. Magashazi ANIKO (Institute of Advanced Studies, Hungary)
Ahmet AYTAÇ (Selçuk University, Turkey)
Alexey PRONİN (Novosibirsk National University, Russia)
Fehmi SKENDER (International Vision University, Macedonia)
Davidson MACLAREN (Islamic Manuscripts Institute, Britain)
Elizabeta KONESKA (Macedonia Museum, Macedonia)
Irina GUSACH (Senior Staff Scientist Azov Museum, Russia)
Nadia CHEREPAN (Vilnuis University, Lithuanian)

SERGİ KÜRATÖRÜ (EXHIBITION CURATORS)

Ahmet AYTAÇ (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ahmet DALKIRAN (Selçuk University, Turkey)

SERGİ JÜRİ KURULU (EXHIBITION BOARD OF JURY)

Prof. Dr. Serap YANGIN BUYURGAN (Başkent University, Turkey)
Prof. Dr. Aşrapova Alsu HALILOVNA **(**Kazan Federal University, Russia)
Prof. Dr. Kubra ALIYEVA (National Academy of Sciences of Azerbaijan)

Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU (Çankırı Karatekin University, Turkey)
Prof. Dr. Hamdi ÜNAL (Beykent University, Turkey)
Prof. Dr. Meliha YILMAZ (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Abdulgani ARIKAN (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Cazım HADJIMEJLIS (International Sarajevo University, Bosnia)
Prof. Dr. Osman ALTINTAŞ (Giresun University, Turkey)
Prof. Dr. Özer KANBUROĞLU (İstanbul Aydın University, Turkey)
Prof. Dr. Motigullina Alfiya RUHULLOVNA (Kazan Federal University, Russia)
Prof. Dr. Hüseyin ELMAS (Selçuk University, Turkey)
Prof. Dr. Clemens BEUNGKUN SOU (Wienna University of Applied Arts, Austria)
Prof. Dr. Melda ÖZDEMİR (Gazi University, Turkey)
Prof. Dr. Elif ÇİMEN (Balıkesir University, Turkey)
Prof. Aydın UĞURLU (Fatih University, Turkey)
Prof. Mona ZEDAN (Helvan University, Egypt)
Prof. Oya SİPAHİOĞLU (Dokuz Eylül University, Turkey)
Prof. Elvan ÖZKAVRUK ADANIR (Ekonomi University, Turkey)
Prof. Şebnem R. TEMİR (Nişantaşı University, Turkey)
Prof. Nesrin ÖNLÜ (Dokuz Eylül University, Turkey)
Prof. Nana JANASHIA (Tphilisensis University, Giorgia)
Assoc. Prof. Dr. İlham ENVEROĞLU (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL (S. Demirel University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Mutluhan TAŞ (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. H. Sinem ŞANLI (Gazi University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Fatma MOEEN (Jamia Millia İslamia University, Indıa)
Assoc. Prof. Dr. Fatma Nur BAŞARAN (Gazi University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ahmet DALKIRAN (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Sema TAĞI (Gazi University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Oğuz YURTTADUR (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Serkan İLDEN (Kastamonu University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Emel ERTÜRK (Atılım University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Hatice ÖZTÜRK TOZUN (Gazi University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. M. Sami ÖZTÜRK (N. Erbakan University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Özlem KAYA (Hitit University, Turkey)
Assist. Prof. Ömür KOÇ (Muğla S. Koçman University, Turkey)
Assist. Prof. Gülnur DURAN (Marmara University, Turkey)
Assist. Prof. Noyan GÜVEN (Kastamonu University, Turkey)
Dr. Karim MIRZAYE (Islamic Art University, Iran)
Dr. Roza SULTANOVA (Kazan Art Institute, Russia)
Alparslan BABAOĞLU (Ebru Artist, Turkey)
Ahmet AYTAÇ (Selçuk University, Turkey)
Dimitri AYOĞLU (Painter, Moldova)
Halit YABALAK (Yüzüncü Yıl University, Turkey)

KONGRE DÜZENLEME KURULU (CONGRESS ORGANIZING COMMITTEE)

Ahmet AYTAÇ (Selçuk University, Turkey)
Dr. Mücahit Sami KÜÇÜKTIĞLI (Konya Metropolitan Municipality, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ahmet DALKIRAN (Selçuk University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Berrin OKKA (N. Erbakan University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN (Selçuk University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Hakan KUYUMCU (Selçuk University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Özlem KAYA (Hitit University, Turkey)
Assist. Prof. Dr. Mine ÜLKÜ ÖZTÜRK (N. Erbakan University, Turkey)
Pelin DEMİRTAŞ DİKMEN (Dokuz Eylül University, Turkey)
Hasan YAŞAR (Konya Metropolitan Municipality, Turkey)
Res. Assist. Nurcan BAHARGÜLÜ (Selçuk University, Turkey)
Lec. Ebru ATEŞOK (Kırıkkale University, Turkey)
Muhammet Ali ORAK (Konya Metropolitan Municipality, Turkey)

AŞIK KUL KALENDER'İN ŞİİRLERİNDE SÖYLEM VE ELEŞTİRİ

(DISCOURSE AND CRITICISM IN AŞIK KUL KALENDER'S POEMS)

Mehmet Ali YOLCU*

ABSTRACT

Poetic genre which is called as "satire" in minstrel poetry that is an important branch of folk poetry contains criticism of such situations as an established order, factors which cause to the poverty and social corruption etc. On the other hand, it is seen that there have been critical elements within poems addressing different subjects, based on the dominant theme, as well. By making use of the power of poem from time to time, folk minstrels had criticized various negative situations, attitudes and behaviors, around which they had seen, and sometimes these criticisms tended towards individual subjects. In minstrel poetry, it is seen that these poems with complaint theme are established upon a sarcastic style, witticism and humour. Proverbs and idioms in folk language, local patterns of speaking, literal richnesses of expression which are presented by the minstrelsy tradition are the leading elements which feed this poetic genre.

In this study, from various poems belonging to Aşık (Minstrel) Kul Kalender who are living in Çanakkale region, we discussed in which areas and how discourse and criticism are used in minstrel poetry and what sort(s) of differences individual and social criticism have, and we dwelt on functions of the said poems. As a communication process, relationship between the perform and the discourse was analysed through poems with critical content.

Key Words: Minstrel Poetry, Kul Kalender, Discourse, Criticism, Style.

GİRİŞ

Halk şiirinin önemli bir kolu olan âşık şiirinde "taşlama" olarak adlandırılan şiir türü, bir kurulu düzenin, yoksulluğa sebep olan etkenlerin, toplumsal yozlaşmanın vb. gibi durumların eleştirisini içermektedir. Diğer yandan baskın tema noktasında farklı konuları ele alan şiirlerin içinde de eleştiri unsurlarının bulunduğu görülmektedir. Halk şairleri, çevrelerinde görmüş oldukları çeşitli olumsuz durum, tutum ve davranışları zaman zaman şiirin gücünden faydalanarak eleştirmişler, kimi zaman da bu eleştiriler bireysel konulara yönelmiştir. Âşık şiirinde şikâyet temalı bu şiirlerin iğneleyici bir üslup, nükte ve mizah üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Halk dilinde bulunan atasözleri ve deyimler, yerel söyleyiş kalıpları, âşıklık geleneğinin sunduğu edebi ifade zenginlikleri bu şiir türünü besleyen unsurların başında gelmektedir.

Taşlamalar, genel anlamda halk şiirindeki yergi şiirleri olup divan edebiyatındaki hiciv türünün karşılığı olarak ele alınmakla birlikte bu tür şiirleri dar bir kapsamda değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü taşlamalarda yerginin yanı sıra kimi zaman alay, şaka, iğneleme, güldürme, nükte gibi unsurları da görmek mümkündür. Taşlamalarda çoğunlukla yalanlar, haksızlıklar, kötülükler, yoksulluklar, çevreyi saran olumsuzluklar vb. gibi genel olarak toplumsal ya da

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale,.

bireysel sorunların ele alındığı görülmektedir (Çıblak, 2008: 3-4). Taşlamaların bir bölümü sosyal içerikli olmakla birlikte bu şiirlerde kişiselle toplumsalı ayırmak zordur. Âşıkların mizahlarında kişisel, toplumsal ve siyasal boyut vardır. Âşıkların mizahları eğlendirir, düşündürür, eleştirir. Âşıklar toplum ve insan ilişkilerini irdeleyen, olaylara ayna tutup yansıtan yönleriyle işlevseldirler (Artun, 2008: 33).

Bu çalışmada Çanakkale yöresinde yaşayan Âşık Kul Kalender'in çeşitli şiirlerinden hareketle âşık şiirinde söylem ve eleştirinin hangi alanlarda nasıl kullanıldığı, bireysel ve toplumsal eleştirinin ne gibi farklılıklar arz ettiği tartışılmış, söz konusu şiirlerin işlevleri üzerine durulmuştur. Bir iletişim süreci olarak icra ile söylem arasındaki ilişki, eleştiri içeriğine sahip şiirler aracılığıyla çözümlenmiştir.

1. Aşığın Hayatı

1949 yılında Isparta'nın Senirkent ilçesine bağlı Uluğbey kasabasında doğmuştur. İlkokulu köyünde; ortaokulu Senirkent ilçesinde tamamlamıştır. 1970 yılında Burdur Sağlık Lisesi'nden mezun olmuş, ardından Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlığı'nın açmış olduğu bir yıllık Anestezi ve Reanimasyon stajını tamamlamış ve anestezist olarak 26 yıl yurdun çeşitli illerinde görev yapmıştır. Aynı kurumdan emekli olan Kul Kalender, halen Çanakkale Merkez'de yaşamaktadır. Âşık, öğrencilik dönemlerinde saza, söze, sanata, sosyal faaliyetlere ilgi duymuş, yaşadığı çevrenin ozanlarının konserlerine ve toplantılarına giderek onları dinlemiştir. Âşıklık geleneğine ilgisi, onu şiirler yazmaya, saz çalmaya yöneltmiş olup yazdığı şiirlerde Alevi-Bektaşi büyüklerine duyduğu sevgi, aşk, birlik ve beraberlik gibi konuları işlemiştir.

Sosyal içerikli şiirler de yazan Kul Kalender, yurt içinde pek çok konsere katılarak sanatını icra etmiştir. 1999 yılından beri Ankara merkezli Halk Ozanları Vakfı'na üye olan âşık, sosyal faaliyetlerini orada sürdürmeye devam etmektedir. TRT Ankara Radyosu'nda ve çeşitli özel televizyon kanallarında düzenlenen âşıklık konulu programlara katılmıştır. Yunus Emre, barış, doğa, Atatürk konulu yarışmalarda çeşitli ödüller almıştır. Eserleri, Halk Ozanları Vakfı'nın yıllık olarak çıkardığı Halk Ozanları antolojilerinde ve Çanakkale'deki yerel dergilerde yayınlanmıştır.

Aşığın "manevî pirlerim" diye tabir ettiği kişiler Pir Sultan Abdal, Hatayî, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet ve Yunus Emre'dir. Yakın dönem ozanlarından ise Âşık Veysel, Âşık Mahzuni Şerif, Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş'tan etkilenmiştir. İlk şiiri "İstemem Ey Anam Arama Beni" adlı şiiridir.

2. Kul Kalender'in Şiirlerinde Söylem ve Eleştiri

Toplumun ve insanların eksik ve hatalı yönlerini ele alan ve âşık şiirinde önemli yer tutan şiir türleri genel anlamda satirik şiir / yergi şiiri olarak adlandırılmaktadır. Âşık Kul Kalender'in şiirlerinde aşk, Alevi- Bektaşi mistisizmi, geçmişe duyulan özlem vd. konuların yanında toplumsal ve siyasal eleştiri de yoğun biçimde yer almaktadır. Bu bağlamda aşığın dünya görüşünün, meslek yaşantısının ve gerekse hayat tecrübesinin izlerinin taşlamalarına yansıdığını söylemek mümkündür. Kul Kalender'in şiirlerinde yergi, dürüst olmayan, paraya tamah eden, insan hakkı yiyen, insanın değerini bilmeyenlere; savaşlara, savaşlara neden olanlara ve doğa kirliliğine karşıdır.

"Zorlamasınlar" adlı şiirinde eleştirinin odağında dürüst olmayan, kibirli kişiler yer almaktadır:

Utanmadan yalan söyleyenleri

Sevmiyorum işte zorlamasınlar
Zevk sefa ile gönül eğleyenleri
Sevmiyorum işte zorlamasınlar.
Her kim ki gurura kapılıyorsa
Bilir bilmez söze katılıyorsa
Kimi kasım kasım kasılıyorsa
Sevmiyorum işte zorlamasınlar.
Haklının hakkından kaçıyorlarsa
Namertlere imkân açıyorlarsa
Gerçeklere gülüp geçiyorlarsa
Sevmiyorum işte zorlamasınlar.

Köyden kente hızla artan göç sonucunda köylerde ıssız, kimsesiz kalan evlerde baykuşlar öttüğünü ifade eden âşık, bunu uğursuzluğun simgesi olan baykuşla simgelemiştir:

İnsanlar küsülü komşuluk bitmiş
Hep gidenler başka illere bitmiş
Yıkık hanelerde baykuşlar ötmüş
Ses, soluk çıkmıyor bu nasıl iştir?

Âşık, dünyanın gelip geçici ve yalan olduğunu, bunun yanında insanların değiştiğini söylemektedir. Şiirinde sevmediği, asla sevemeyeceği insan tiplerini bir arada toplayan Kul Kalender'in eleştirileri, genellikle bu tipteki insanların nezdinde düzene karşı yapılmıştır. Bu bağlamda insanların bu değişmesini, insani erdemlerin değerinin bilinmediğini eleştirmektedir:

Kahrın çekilmiyor ey yalan dünya
Cebinde paranla malın olmazsa
Bilinmez kıymeti insan olanın
İtibar etmezler varın olmazsa.

Para, Kalender'in eleştirdiği bir başka husustur; ona göre para, insanlığı kendine esir eden, dünyanın sonunu getirecek bir nesnedir. Aşığa göre, insan olan hiçbir zaman doğru yoldan ayrılmamalıdır. Mala, mülke tamah etmemelidir:

Dünya âleminde sensiz iş olmaz
Nerde varsan orada bahar kış olmaz
Çok dümenin vardır sesin duyulmaz
Haksız kazançlarda şerrin var para.
Olan olmayanı hep sana esir
Sen olmazsan fakir alamaz hasır
Bulunduğum yerde yok olur kusur
Adı dolar olan pirin var para.

Kul Kalender'in bir başka eleştirisi, haksız kazanç elde ederek zenginleşenlere, insanların emeklerini sömürenlere yöneltilmektedir:

Haksız kazanıp da yükünü tutan
Hırsıyla servete servetler katan
Yetim hakkı nedir demeden yutan
Görünmez belâda şok olur gider.

Bu eleştirel söyleme paralel olarak aşığın dünya görüşüne göre bir kişi, din, dil, ırk ayrımı yapmadan bütün insanları kucaklamalıdır. Gerçek insanın tanımını yaptığı şiirinde şair böyle olmayanların gerçek insan olamayacaklarını da söylemek istemiştir:

Yaşamalı doğru yoldan sapmadan
Gani olup mala mülke tapmadan
Dini, dili, ırk ayrımı yapmadan
Dost deyip insanı sarandır insan.

Yurt ve dünya çapındaki savaşlar, terör olayları da Kul Kalender'in eleştirilerini yönelttiği konjonktürel gelişmeler olarak şiirlerinde yer bulmaktadır. Bunların sorumlularını ise kana doymayan kara vicdanlılar olarak nitelemektedir. Yaşanan bu korkunç olaylar nedeniyle bütün insanların zamanları korku ve endişeyle geçmektedir:

Her yerde silahlar, patlar bombalar
Doymak bilmez kana kara vicdanlar
Korku endişeyle geçer zamanlar
Kalender'i üzer bu gidişler.
…
Kan doldurdu caddelerde arkları
Ters işliyor adaletin çarkları
Ölenin sayısı geçti kırkları
Gidiyorlar durmaksızın ne deyim?

Kul Kalender, aynı zamanda bir doğaseverdir. Doğanın bozulan dengesini, bilinçsiz yapılaşmayı, kirliliği, hidroelektrik santralleri eleştirmektedir. Yakılan ve yok edilen ormanlar nedeniyle her gün verimli topraklar taşınmakta ve erozyon meydana gelmektedir. Ayrıca yok edilen ormanlar içinde binlerce canlı ölmekte bu da doğanın dengesini bozmaktadır. Nehirler ve ırmakların sularının kirlenmesiyle salgın hastalıklar yayılmaktadır. Artan çevre kirliliği nedeniyle dünya her geçen gün yaşanmaz bir hal almaktadır. Şair Menderes Irmağı'nı teşhisleştirdiği şiirinde çevre kirliliğini şu dizelerle eleştirmektedir:

Ne güzel vadiler erozyon oldu
Verimli topraklar ırmağa doldu
İçinde yaşayan canlılar öldü
Çevreye hastalık sardın Menderes.
…
Fabrika artığı sende gizlendi
Kirliliğin her gün daha hızlandı
Tarla çoraklaştı toprak tuzlandı
Sonunda hastalık buldun Menderes.

Mısralarıyla dikkat çektiği çevre kirliliğine, bir başka şiirinde şu şekilde yaklaşmaktadır:

Nehirler bozuldu, zehir akıyor
Marmara'da canlı yaşam bitiyor
HES'ler bir felaket, canlar yakıyor
Radyasyon halkası sardı, ne deyim.

Atatürk sevgisine de şiirlerinde yer veren Kul Kalender, memleketin gidişatından duyduğu endişelerini Atatürk'e şikâyet etmekte, Atatürk'ün mirasına sahip çıkılmamasını serzenişte bulunarak dile getirmektedir:

Olmak istiyoruz herkesin dostu
Edepsiz kükredi arlılar sustu
Yobaz üstümüze kustukça kustu
Af dilemeğe yüzüm kalmadı Ata'm.

…
Ölmez Ata'm bu sana arzu hâldir
Halkın tamamını ezdiler Ata'm
Mübarek başını hele bir kaldır
Kurduğun düzeni bozdular Ata'm.

Çocuk gelinler de Kalender'in dikkatini çekmekte, küçük yaştaki kızlarını evlendiren ailelere serzenişlerini ve onlardan beklediklerini de şu mısralarla dile getirmektedir:

Gel kardaşım biraz düşün sabreyle
Küçük yaşta evlendirme kızını
Okul görsün olgunlaşsın dur hele
Küçük yaşta evlendirme kızını.
…
Kul Kalender söyle gerçek sözünü
Hakkı bilenlere bağla özünü
Karartmayın baharını yazını
Küçük yaşta evlendirme kızını.

Kul Kalender'in eleştirdiği bir başka konu cehalettir. Eğitimli olmanın, aydın bireyler yetiştirmenin önemini bilen Kul Kalender, toplumca cehaleti yenemeyişimizden yakınmaktadır:

İnsan sıfatında cahil türedi
Çoğalıp her yerde birden üredi
Devr-i âlem cambazlara yaradı
Vicdanı yollardan soramıyoruz.
…
Kalender dünyada kendin bileli
Cahil taşı vurup benzi solalı
Yaşamında gönlü gamla dolalı
Bir olup çareyi bulamıyoruz.

Toplumda, birilerine yaranmak için kendi saygınlıklarını yitirenler, dalkavukluk yapanlar "Dalkavuk" adlı bir şiirle eleştirilmektedir:

Kendinden habersiz, haddini bilmez
Bilir bilmez sözler söyler dalkavuk
Gezer pazarlarda açar dükkânı
Doğru söze güler geçer dalkavuk.
…
Kovanlara girer, arıyım sanar
Bulanık sulardan içip de kanar
İrfan mektebinde okudum sanar
Cahil mekânları seçer dalkavuk.

Kul Kalender'in eleştirilerinde bireysel birtakım yaşanmışlıklar da bulunmaktadır. Özellikle yeğeniyle yaşadığı ve icralık olmasına neden olan olay ve Tokat'ta mahkemeye düşmesine neden olan sobacı ile diyalogu müstakil iki taşlama şiirinin doğmasına neden olmuştur:

Ben seni bir adam sandım
Hilekârlığa dadandın
Yahu ne biçim adamdın
Yüreğimden vurdun beni.

…
Bir çift sözüm vardır
Dinle vicdansız sobacı
Allah sana bir dert versin
İnile vicdansız sobacı.
Seninle bozduk arayı
Çaldın yüzüne karayı
Peşin almışsın parayı
Utan vicdansız sobacı.

Kul Kalender bireysel yalnızlığa düştüğü anda da kendini yalnız bırakanları, kapısını çalmayanları da eleştirmektedir:

Yalnızdım kapımı açan olmadı
Dost bildiğim hiç yanıma gelmedi
Kader kısmet bir kez olsun gülmedi
Zorda kaldım ben o zaman anladım.

SONUÇ

Âşık Kul Kalender, şiirlerinde âşık şiirindeki geleneksel taşlama konularının yanı sıra kendi yüzyılına ait sorunları kendine özgü bir söylem içinde işlemiş bir sanatçıdır. Klasik âşık eğitimi almadan bir merak sonucu âşıklığa başlamış olmasına rağmen, âşık İç Anadolu bozlak tarzının bir sesi olarak çevre kirliliği, sınıfsal eşitsizlikler, cehalet, kapitalizmin bir sömürü aracı olarak topluma tahakkümü gibi konuları âşıklık sanatının kuvvetiyle gündeme getirmiştir.

Aşığın serzenişleri, hem kendi içine dönük hem de dışa dönük olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu serzeniş, zaman zaman gür bir sese dönüşmekte, halkın sesi olma iddiasıyla kendi söylemine bir meşruiyet zemini yaratmaktadır. Herhangi bir âşık kolunun takipçisi olmayan aşığın bu yönü kendi şiirine bir özgünlük kazandırmakla birlikte sanatının toplumcu-gerçekçi bir özelliğe bürünmesine de yol açmıştır. Bu bağlamda, âşık şiiri geleneğinin kök salmadığı Çanakkale yöresinde aşığın yukarıda sözü edilen özellikleriyle sanatını icra ediyor olması dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

Artun, Erman. (2008). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
Çıblak, Nilgün. (2008). Âşık Şiirinde Taşlamalar. Ankara: Ürün Yayınları.